4У(Ш7)
Д-58

15831/—

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ОНКОВИЧ Ганна Володимирівна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

Спеціальність: 13.00.02 - методика викладання
(української мови)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

БІБЛІОТЕКА
НДПУ ім. М. П. Драгоманова

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова
100313594

Київ 1995

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українському державному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Науковий консультант - доктор філологічних наук, професор Плющ Марія Яківна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України Біляєв Олександр Михайлович,

доктор філологічних наук, професор, дійсний член РАО Костомаров Віталій Григорович,

доктор філологічних наук, професор Сербенська Олександра Антонівна

Провідна організація - Інститут українознавства Національного університету імені Тараса Шевченка.

Захист відбудеться «____» _____1995 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д. 113.01.01 в Українському державному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (252030, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Українського педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Автореферат розісланий «____»_____ 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради М.Я. Плющ

У державній національній програмі «Освіта. Україна XXI ст.» підкреслюється, що суспільство без високого рівня освіти не має майбутнього. Розбудова системи нової освіти має стати основою становлення національного відродження, відтворення інтелектуального потенціалу народу, забезпечення фізичного і морального здоров'я людини. Програма передбачає створення в освітній сфері незалежних альтернативних структур на рівноправній основі, виведення вітчизняної освіти на новий щабель через докорінне реформування її концептуальних, організаційних засад. Досягнення цієї мети залежить насамперед від змісту освіти як цілеспрямовано визначених системи і обсягу знань, умінь та навичок їх практичного застосування. До наполегливої роботи щодо приведення змісту освіти у відповідність до сучасних потреб особи та суспільства залучені широкі верстви науково-педагогічної громадськості. Успіх докорінного реформування значною мірою залежатиме від того, наскільки будуть використані національні й педагогічні надбання минулого, здобутки майстрів-педагогів, раціональне поєднання класичної спадщини і сучасних досліджень.

Стратегічним завданням реформування освіти в Українській державі є відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури й духовності в усій різноманітності вітчизняних і світових зразків.

З 1 січня 1990 року набув чинності «Закон про мови в Українській РСР» — один із найважливіших, стратегічних напрямів на шляху до збагачення і відродження вищої школи України, історичної та культурної спадщини і традицій українського народу, вільного розвитку інших національних культур. Відповідно до ст. 28 в усіх групах навчальних закладів забезпечується вивчення української мови. Впровадження Закону в життя зумовило появу нових контингентів тих, хто вивчає українську мову. Нав-

чальні плани усіх спеціальностей переглянуто на користь дисциплін гуманітарного циклу, усього було введено понад 30 нових навчальних курсів з мови, літератури, культури українського народу, інших народів, які проживають на території республіки; історії та теорії світової культури, релігії, атеїзму, етики тощо. У переважній більшості вузів технічного профілю організовано кафедри або секції гуманітарних дисциплін.

Українське суспільство в нових умовах потребувало динамічних перетворень, нових концепцій. На думку авторів навчально-виховної концепції вивчення української (державної) мови, в основу змісту мовної освіти має бути покладена комунікативно-прагматична мета, що означає засвоєння мови як знаряддя самовираження та спілкування, оскільки рідна мова «є скарбницею не тільки української ментальності, а й загальнолюдських морально-естетичних цінностей, і це благодатний матеріал для виховання молодої людини»*.

Вихід української методики викладаня із штучної ізоляції, виведення її на самостійний, світовий рівень розвитку потребує великих зусиль. Поступове піднесення української лінгводидактичної науки має відбутися з урахуванням:

1) історичного досвіду викладання української мови як рідної;

2) досвіду викладання української мови у навчальних закладах національних меншин, що живуть в Україні;

3) зарубіжного педагогічного досвіду в галузі викладання рідної мови;

4) досвіду викладання мов в Україні та за її межами;

5) здобутків української діаспори в галузі викладання рідної мови.

Самостійний підхід, раціональне ставлення до іноземної педагогічної спадщини, селективне запозичення педагогічних ідей, які відповідали б потребам суспільства, переконують у самобутньому характері розвитку педагогічної (зокрема й лінгвометодичної) думки на терені України, що

*Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Початкова школа, 1995, № 1. - С. 33-37.

знайшли своє відтворення в теоретичних працях та у навчально-методичній літературі.

Українські дослідники справедливо зазначають, що розвиток мовознавства, соціолінгвістики, педагогіки та психології дає змогу ставити й розв'язувати на більш високому рівні низку актуальних питань лінгводидактики, зокрема таких, як оптимальна побудова шкільного і вузівського курсу, особливості сучасного уроку (зміст, типологія, структура, способи проведення), ефективні методи, прийоми і засоби навчання.

Реферована робота ставить за мету теоретично і методично обгрунтувати проблему ефективного використання засобів масової інформації (ЗМІ) на заняттях з української мови у нефілологічному вузі. У здійсненні цієї мети враховуються набутки педагогічної психології, соціолінгвістики та психолінгвістики під час формування у студентів мовних і мовленнєвих понять, умінь, навичок, тим самим розкриваються навчально-виховні можливості засобів журналістики у формуванні культурної пам'яті, обгрунтовується необхідність постійного звернення до масовокомунікаційних україномовних джерел.

Актуальність теми дисертації полягає в тому, що українська мова в державі Україна набула нового статусу. Нині вона вивчається у різних навчальних закладах з урахуванням мовного досвіду студентів. Йдеться про прагматичне вивчення української мови різними контингентами. З одного боку, це налаштовує на сприймання інформації державною мовою і відповідне виконання мовних дій, з іншого — майбутні фахівці з різних галузей знань орієнтуються на творення спецлексики, яка відбиватиме науковий пошук у царині галузевої науки. У вищих навчальних закладах нефілологічного профілю державною мовою опановують дорослі люди, які мають певний мовний досвід. У цьому разі заняття з мови мають сенс, коли вписуються в загальну картину життя особистості. Отже, повинні враховуватись психологічні й соціальні чинники, які впливають на процес вивчення мови в дорослому віці.

Журналістика та її можливості педагогічно-виховного впливу на особистість розглядалися дослідниками масової інформації; мова засобів масової інформації перебувала й перебуває в полі зору лінгвістів, однак системи використання засобів журналістики у навчанні мов не розроблено.

Об'єктом дослідження є процес навчання української мови у вищих навчальних закладах нефілологічного профілю, де українська мова вивчається як рідна, нерідна (пасивне володіння) або іноземна.

Здавна існує думка, що педагогіка дає відповіді на запитання «чого навчати?» (йдеться про зміст навчання) і «як навчати?» (йдеться про методи та прийоми навчання). Однак нині відповідей на ці два запитання виявляється замало. Додалося ще одне — «кого навчати?». Розвиваючи методичні засади лінгводидактики, доводиться давати відповіді на всі ці запитання одночасно. Правомірність третього визначається тим, що для правильного розв'язання перших двох необхідно зважити на таке: чи є мова, що вивчається, рідною, чи учні тільки починають вивчати її, чи володіють вони певною мірою навичками мовлення цією мовою чи не володіють; чи мають досвід вивчення якоїсь мови чи ні та ін. Важливість урахування зазначеного чинника пояснюється тим, що навчання мови, котрою учні не володіють, але повинні опанувати в результаті навчання, має суттєві відмінності, особливо — якщо учні — дорослі люди. Так само слід ураховувати, чи є рідна мова близькоспорідненою, різносистемною та ін. Це має велике значення для визначення обсягу матеріалу, що вивчається, прийомів його подачі та засвоєння.

Предметом дослідження є методика використання масовокомунікаційної інформації як навчального матеріалу на заняттях з мови.

Мова засобів масової інформації перебувала й перебуває в центрі уваги пресолінгвістів, наукові розробки яких стають базою для лінгводидактичного опрацювання відповідно до вимог викладання — організувати навчання з урахуванням комунікативних потреб студентів. Лінгводидакти виявляють також специфіку побудови текстів різних видів і жанрів, визна-

чають мовні засоби, котрі компонують тексти на основі одиниць усіх рівнів мови. Чільне місце в дослідженні тих текстів, які традиційно використовувалися у процесі навчання для аудиторної та позааудиторної роботи, посідає мовностилістичний аспект. Використання здобутків пресолінгвістів з навчально-дидактичною метою визначимо терміном пресолінгводидактика. Але враховуючи значення ЗМІ як явища національної культури звертаємо увагу на навчально-дидактичний аспект лінгводидактики. Йдеться про те, що ЗМІ є джерелом культурологічних знань з найрізноманітніших напрямків життя держави, віддзеркаленням подій у світі тощо. Це й спричинило до появи нового відгалуження лінгводидактичної науки, яку ми визначаємо як пресодидактика. У це поняття входять позамовні чинники, котрі тою або іншою мірою репрезентують явища національної культури і звернення до яких у навчальному процесі розширює культурну пам'ять студентів і є мовленнєвим стимулятором. Пресодидактика, що виникла як закономірний розвиток лінгводидактики, визначається тим, що масовокомунікаційні джерела залучаються до навчального процесу насамперед з культурологічною метою — за їх роллю для розвитку мовлення і розсування меж культурної пам'яті. Підвищення мовної компетенції — мета пресолінгводидактики, яка використовує мовні явища, зафіксовані ЗМІ, з навчальною метою.

Масовокомунікаційні матеріали, розширюючи обрії пізнання, межі образно-емоційної культурної пам'яті, сприяють розвиткові мовної і мовленнєвої діяльності, формують мовленнєві навички і вміння.

Використання ЗМІ як навчально-дидактичного матеріалу активізувалося з 60-х років XX ст. у методиці іноземних мов. Реферована робота — перша, де розглядається специфіка використаня масовокомунікаційної інформації з україномовних джерел у навчанні мови.

Основна *гіпотеза* дослідження: залучення до навчального процесу масовокомунікаційних джерел підвищуватиме мотивацію вивчення мови, стимулюватиме мовну діяльність, спонукатиме до мовотворчості, ширитиме

межі культурної пам'яті студентів, якщо:

1) до занять будуть залучені періодичні видання і програми радіо- та телепередач, що відповідатимуть запитам і потребам молоді; задовольнятимуть інформаційні інтереси студентів; відповідатимуть рівневі мовної підготовки на кожному етапі вивчення мови;

2) структура занять буде адекватна його типові й вирізнятиметься від інших занять за методикою їх проведення;

3) заняття зі студентами буде спрямоване на розвиток мово- і текстотворчості;

4) усі заняття матимуть системний характер, що відповідало б основним дидактичним принципам;

5) зміст роботи сприятиме розвиткові усіх видів мовної діяльності.

Виходячи з проблеми, концепції, поставленої мети і сформульованої гіпотези дослідження, необхідно було розв'язати такі завдання:

— визначити місце журналістики у колі базових наук методики викладання мови та чинники, що сприяють активному залученню ЗМІ у навчальний процес в аудиторії нефілологів;

— визначити зміст українознавчої інформації, котра відповідає інформаційним інтересам студентів, дати класифікацію інформаційних інтересів з позицій комунікативно-діяльнісного навчання;

— описати систему введення до навчального процесу матеріалів ЗМІ, виходячи з прагматичних завдань комунікативно-діяльнісного навчання;

— схарактеризувати жанрово-тематичні особливості ЗМІ з погляду використання їх як навчальних; запропонувати систему вправ до кожного типу занять;

— розробити типологію і структуру жанрово-тематичних занять за матеріалами ЗМІ зі студентами різного рівня володіння мовою;

— системно представити прийоми комплексного застосування неадаптованих матеріалів із масовокомунікаційних джерел з метою формування інформаційних інтересів студентів, розширення обріїв культурної пам'яті.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались відповідні *методи* дослідження:

1) теоретичні: вивчення документів і праць з актуальних проблем освіти, української мови; критичний аналіз української та зарубіжної педагогічної, методичної, психологічної та лінгвістичної літератури за темою дисертаційного дослідження; теоретичне осмислення передового лінгводидактичного досвіду;

2) емпіричні: соціологічне опитування з метою з'ясування ставлення студентів до масовокомунікаційних каналів як до джерел актуальної, культурологічної, фахової інформації; спостереження й аналіз занять викладачів-словесників; анкетування науковців і викладачів; опитування українських та іноземних студентів з метою порівняльного аналізу тематичних переваг; аналіз планів і програм з української мови у вищих навчальних закладах.

Наукова *новизна* дисертації полягає в тому, що на широкому матеріалі вперше аналізується взаємодія лінгвістичного й екстралінгвістичного на заняттях з мови із залученням ЗМІ; пресодидактичний підхід, розроблений і апробований автором, дає можливість залучати до навчального процесу масовокомунікаційні джерела з метою розвитку всіх видів мовленнєво-розумової діяльності з одночасним розвитком культурної пам'яті студентів.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що обгрунтовано залучення до навчально-мовного процесу актуальних неадаптованих матеріалів ЗМІ з україномовних джерел інформації й окреслено пресолінгводидактику як самостійної галузі лінгводидактики; пропонується система уведення матеріалів із масовокомунікаційних джерел засвоюваною мовою; розглянуто жанрово-тематичні особливості матеріалів ЗМІ з погляду їх використання в навчанні.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблено типологію і структуру занять за матеріалами ЗМІ у системі; дано рекомендації щодо активізації культурологічного матеріалу, надрукованого в періодиці, а також

щодо використання професійних (галузевих) видань для задоволення професійно-інформаційних інтересів.

Положення, які виносяться на захист:

1. Пресолінгводидактика з'явилася як закономірний природний розвиток лінгводидактики. Історія становлення і розвитку української лінгводидактичної науки поділяється на кілька періодів, кожен з яких має свої визначальні риси і є самобутнім явищем європейської і світової культури та освіти.

2. Коло наук, які використовуються у вивченні мови, відкрите, залучення тієї чи іншої галузі знань обумовлюється комунікативно-прагматичними чинниками.

3. Засоби журналістики — феномен національної культури — у навчальному процесі є джерелом краєзнавства, країнознавства та лінгвоукраїнознавства; використання матеріалів, які задовольняють інформаційні інтереси студентів, активізує їх мовну діяльність.

4. Пресодидактика і пресолінгводидактика як нові лінгводидактичні відгалуження сприяють формуванню лінгвістичної, комунікативної, країнознавчої, професійної компетенцій студентів.

5. Залучення через масовокомунікаційні канали знань культурологічних та фахових дисциплін на заняття з української мови підвищує мотивацію навчання.

6. Вербальні й невербальні знаки національної культури, зафіксовані засобами масової інформації, є природними стимуляторами мовотворчості.

7. Заняття із залученням засобів журналістики повинні будуватися на комплексному підході з урахуванням потреб студентів, мати свою типологію, структуру, методику.

Апробація роботи. Робота апробувалася на засіданнях кафедри методики мови та літератури Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, української та російської мов Київського державного університету будівництва та архітектури.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювались у доповідях та повідомленнях на міжнародних конгресах МАПРЯЛ (Москва, 1990, Регенсбург, 1994); на міжнародних симпозіумах — з лінгвокраїнознавства (Вороніж, 1980; Одеса, 1989; Москва, 1994); з психолінгвістики (Тбілісі, 1989); з проблем заочного навчання (Москва, 1992); на міжнародних конференціях «Мова та культура» (Київ, 1992, 1993, 1994, 1995), міжнародних наукових та науково-методичних конференціях — (Москва, 1980, 1981; Волгоград, 1991); Одеса, 1992; Бішкек, 1992; Ялта, 1993; Луцьк, 1994; Мінськ, 1994, 1995; Кишинів, 1995); всесоюзних (зокрема у межах СНД) — Москва, 1980, 1981, 1989; 1990, Ленінград, 1981, 1982; Астрахань, 1983; Київ, 1983; Одеса, 1984; Ташкент, 1990; Даугавпілс, 1991; Ростов-на-Дону, 1991; П'ятигорськ, 1991; Ташкент, 1991); міжвузівських регіональних наукових, науково-методичних конференціях і нарадах (Одеса, 1978; Ужгород, 1981; Київ, 1982, 1983; 1985; Ворошиловград, 1983; Москва, 1985—1987; 1993; Харків, 1987, 1988; Ленінград, 1991; Краснодар (1992; Ізмаїл, 1994); на міжнародному семінарі (Київ, 1991); всеукраїнських конференціях (Дніпропетровськ, 1993; Рівне, 1993; Одеса, 1993; Харків, 1993; Вінниця, 1994; Житомир, 1994; Харків, 1995).

Автор також виступав із доповідями та повідомленнями на щорічних звітних наукових конференціях викладачів Київського інженерно-будівельного інституту (1978—1992), на всесоюзних (в межах СНД) конференціях факультету журналістики МДУ (1989—1993).

Положення роботи були предметом спеціальних навчальних курсів «Пресодидактика» та «Вербальні й невербальні знаки національної культури», що читалися автором на факультеті підвищення кваліфікації викладачів вузів Інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка та слухачів літньої школи україністики Українського державного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Окремі положення дисертації входили у курси «Видання окремих видів літератури. Навчальна література» (для майбутніх редакторів книги —

студентів КПІ) та «Методика викладання української мови як іноземної» на ФПК для викладачів вузів Інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Структура і зміст роботи. Матеріал дослідження, його мета і завдання визначили структуру дисертації. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаної літератури. У тексті дисертації наявні таблиці.

У *Вступі* обгрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і основні завдання дослідження, подано перелік теоретичних положень, які виносяться на захист, визначено об'єкт, методи та матеріал дослідження, розкривається наукова і практична новизна дисертаційної роботи, теоретичне і науково-практичне значення, стан висвітлення проблеми в методичній літературі. Обгрунтовується необхідність створення нових методичних концепцій, їх зв'язок із державною національною програмою розвитку освіти.

У *першому розділі* дисертації «Проблеми викладання української мови студентам-нефілологам» йдеться про складові української лінгводидактики, простежується розвиток методичної думки в Україні. Виділено такі періоди: дохристиянський, києворуський, братськошкільний, києвомогилянський, просвітницький, радянський, сучасний, або відбудовчий. Становлення української лінгводидактики розглядається в історико-культурному контексті; зроблено спробу зіставити розвиток цієї науки на терені України з відповідними процесами, що відбувалися в той чи інший час у європейській та світовій науці в галузі освіти. Звернення у різні періоди до викладання рідною мовою підносило українську педагогічну думку на вищий рівень освіти, що зближувало її з світовою.

Із зміною статусу української мови в державі Україна виникла потреба у нових навчальних книгах для різних етапів і профілів навчання. Аналіз лінгводидактичної літератури, що використовується у вузах нефілологічного профілю, засвідчує їх різноманітність: це — посібники із скороченим вик-

ладом курсу української мови; з урахуванням рідної мови студентів (переважно — російської та англійської); видання, адресовані студентам та абітурієнтам; словники та розмовники; галузеві словники відповідно до профілю вузу; культурознавчі (українознавчі) видання з розвитку мовлення; посібники з різних стилів сучасної української мови, з урахуванням етапу вивчення мови (рівня мовної підготовки) тощо.

Оскільки методика навчання мови в аудиторії студентів-нефілологів перебуває на початковому етапі становлення, можна передбачити, що найближчим часом українська лінгводидактика збагатиться низкою самобутніх навчальних книг, які засвідчать могутній потенціал української лінгводидактичної школи. Значна частина такої літератури буде адресована іноземцям, які вивчатимуть українську мову як для спілкування, так і для здобуття освіти в Україні державною мовою.

Вивчення будь-якої мови як іноземної відбувається із використанням у навчальному процесі найрізноманітніших матеріалів, зокрема — з масовокомунікаційних джерел. У реферованій роботі докладно проаналізовано навчальну літературу, в якій ЗМІ використовуються з лінгвометодичною метою. Цей досвід слід ураховувати при розробці методики навчання української мови в нефілологічній аудиторії, оскільки галузь ЗМІ — видавнича справа, преса, радіо і телебачення — має глибоке історичне коріння. Нині потік соціальної інформації, що передається різними каналами ЗМІ, дослідники журналістики розглядають як цілісне утворення, а кожну конкретну газету, програму радіо і телебачення — у взаємозв'язку з можливостями впливу на аудиторію, оскільки вони є елементами масовокомунікаційної системи.

Розглянуті навчальні посібники адресувалися переважно іноземним студентам, які вивчали російську мову. Автори їх не вважали за методично доцільне пов'язувати масовокомунікаційний матеріал із тематикою основного підручника; не враховувались соціопсихологічні особливості студентів, не виділялись видання і передачі, через позиції яких формувалось би довірливе

ставлення до ЗМІ засвоюваної мови, а через них — до довкілля, в якому перебуває студент. Найбільш популярними жанрами, до яких зверталися автори посібників «по роботі з газетою», були жанри офіційної інформації, що не могло викликати у студентів інтересу до читання періодичних видань засвоюваною мовою. Не розглядались як навчальні й галузеві видання, значення яких у розширенні професійної компетенції майбутніх спеціалістів важко переоцінити: залучення їх до навчального процесу значно посилить мотивацію навчання.

Однак, як показує дослідження навчальної літератури, творені у різних жанрах тексти використовувалися як навчальні в різні історичні часи. Це сприяло урізноманітненню навчального процесу. Текстотворення у різних жанрових формах, в тому числі публіцистичних (у сучасному розумінні), було притаманне українській лінгводидактиці в усі періоди її історії.

Процес появи нових жанрів, їх активізація актуальні й нині, оскільки жанрова специфіка дозволяє залучати матеріали однієї проблематики з метою кращого засвоєння певної теми. До того ж на різних етапах навчання використовуються різні жанроформи, що дає можливість працювати за матеріалами різних стилів мови, звертатися до жанрів інших видів наукової і художньої літератури, мистецтва. Процес появи нових жанрів, їх активізація актуальний і нині.

У *другому розділі* «Пресодидактика як складова лінгводидактики» йдеться про те, що ще недавно для методики навчання мов вважались базовими лінгвістика і психологія, у взаємодії з якими, спираючись на загальні дидактичні принципи. вона й розвивалась. Останніми роками стало звичним вважати базовими для методики викладання такі науки, як психологія, філософія, лінгвістика, педагогіка. Цей природний взаємозв'язок спонукав до розуміння того, що методика не наука, а лише сукупність положень та закономірностей, запозичених із дотичних наук з метою їх застосування в практиці навчання. Подекуди замість описів понять і змісту методики як науки йдеться лише про наукове обгрунтування

методики. Її специфічні принципи уявляються тільки як окрема форма принципів дидактики, виводяться із лінгвістики чи дорівнюються до найбільш важливих психологічних закономірностей засвоєння мови. Визначаючи сутність методики викладання мов, Л.В. Щерба писав, що головним у методиці є питання, як треба діяти для досягнення того або іншого результату. З цією метою методика навчання розглядає сукупність лінгвістичних та психолого-педагогічних явищ і фактів у системі навчання через призму конкретного навчального предмета.

Виходячи з того, що предмет лінгводидактики є самостійною наукою, сучасні науковці формулюють її специфічні поняття, принципи, положення, закони, категорії, терміни, завдання. У сучасній дидактиці визнається провідна роль кількох принципів, які дедалі більше впливають на навчальний процес: активність, креативність, колективність, проблемність, розвивальне навчання, мотивованість, індивідуалізація (О.О. Леонтьєв).

Поглиблення і подальша концентрація знань про природу та суспільство зумовили появу нових наук. Цей процес не оминув і науку викладання. Завдання лінгводидактів-науковців — дати практикам систему орієнтирів (орієнтовану основу) для прийняття оптимального рішення і його виконання. Однак для успішного використання у навчальному процесі матеріалів журналістики чи мистецтвознавства необхідна спеціальна підготовка, обізнаність із закономірностями цих наук. Цьому мали б сприяти спецкурси у педвузах, на яких би майбутні викладачі спеціалізувалися, як найефективніше використовувати засоби масової інформації чи мистецтва у навчальному процесі для розширення культурної пам'яті і розвитку мовлення студентів та учнів.

В останні роки у різних методичних концепціях, школах навчання мов успішно розвиваються теорії, які мають чимало спільного між собою. В США — це концепція «знання світу» або «літературної грамотності», у колишньому СРСР — теорія лінгвокраїнознавства, у Франції — роботи з мови та цивілізації і т. ін. Загалом ідеться про культурну грамотність і

способи її формування. Засоби журналістики мають практично безмежні можливості у формуванні й розширенні «культурної грамотності» у навчальному процесі.

Оскільки «культурна грамотність» носіїв мови, як правило, формується навколишнім середовищем, системою освіти та виховання, тими досягненнями в галузі духовної культури, котрі доступні особистості та з опорою на які відбувається її розвиток, є можливість збільшувати обсяг образно-емоційної культурної пам'яті за рахунок нових реалій культури в навчанні мови з опорою на масовокомунікаційні україномовні матеріали. Цим процесом можна керувати: зміст і обсяг культурної пам'яті, культурної грамотності в різних умовах, на різних життєвих етапах змінюється.

Журналістика взаємодіє з багатьма науками, котрі є базовими для методики. Крім того, вона має низку специфічних ознак і властивостей, котрі слід ураховувати, залучаючи матеріали засобів масової інформації як навчальні на заняттях з мови, насамперед, — з метою розвитку мовлення. Отже, є підстави вважати базовими для методики не тільки традиційно визначені науки, про які йшлося вище, а й журналістику (якщо у навчальному процесі використовуються матеріали засобів масової іінформації), мистецтвознавство, літературознавство, наукознавство і т. ін. Саме ігноруванням специфіки такої науки, як журналістика, ми пояснюємо невдачу всіх посібників «по роботі з газетою», що використовувалися у колишньому СРСР на заняттях з російської мови як іноземної.

Робота з матеріалами ЗМІ, як і читання творів художньої літератури, забезпечує збагачення пам'яті новими поняттями, новими словами, закріплення здобутих раніше понять. Це може бути ознайомлення з неологізмами (а їх особливо багато у мові засобів масової інформації), діалектизмами, архаїзмами тощо, спостереження над синонімічними властивостями твору того чи іншого жанру, вивчення художніх мовних засобів, особливостей стилю. Така навчально-розумова робота дає багато варіантів для педагогічної творчості, що перегукується з творчими уроками — з опо-

рою на художню літературу, мистецтво тощо.

Розширення кола базових наук у навчанні мов стає фактором підвищення наукового рівня методики навчання мов і практичної її ефективності, чинником, який стимулює систему свідомого управління навчальними діями. Такий підхід до методики як до науки і врахування знань суміжних наук сприятиме підготовці спеціалістів. Це — один із шляхів гуманізації освіти на сучасному етапі.

У роботі з матеріалами ЗМІ слід ураховувати й суто журналістські фактори, оскільки кожен канал масової інформації варто розглядати не лише як джерело країнознавчих і лінгвістичних знань, а й як самостійний об'єкт країнознавства. Засоби журналістики легко вписуються у концепцію культурної грамотності і мають фактично безмежні можливості для розширення й формування зони образно-емоційної культурної пам'яті. Саме через джерела ЗМІ здобувають визнання і впроваджуються у життя ті чи інші явища політики, економіки, культури і т. ін., до того ж мова ЗМІ відтворює «мовний смак епохи» (В. Костомаров), стає «естетичним стереотипом часу» (О. Сербенська). Таким чином, із залученням до навчального процесу масовокомунікаційних джерел створюються сприятливі умови для формування і розширення зони образно-емоційної культурної пам'яті.

Звичайно, у процесі аналізу й обробки конкретних журналістських або лінгвістичних досліджень (журналісту або лінгвісту виконати їх легше, ніж методистові) слід знайти ту ланку в навчальному процесі, де, виходячи з конкретних цілей навчання і типу навчального закладу, методистові-викладачеві буде доцільно їх використовувати.

Журналістика як соціальне явище є органічною структурою національної культури, котра володіє традиційно актуалізованими фактами. Оскільки сама культура визнана одним із пріоритетів політики у творенні державності України, засоби масової інформації виступають предметом дослідження в кількох площинах:

1) як явища культури (журналістський аспект);

2) як об'єкт культури (країнознавчий аспект);

3) як відтворення проблем культури (тематичний аспект).

Предметом дослідження є також роль засобів масової інформації у фаховій підготовці спеціалістів різних галузей (професійний аспект); та виховання мовної культури і культури мовлення каналів масової інформації (лінгвістичний аспект).

Останнім часом спостерігається підвищення інтересу до вивчення явищ газетно-публіцистичного мовлення у соціокультурному контексті. Так, О.А. Сербенська, розглядає газетно-публіцистичне мовлення як естетичний стереотип певної епохи, що зазнає впливу всіх факторів, зумовлений соціальними умовами використання масової комунікації системою освіти, естетичними чинниками, взаємодією мов тощо, тобто мова національної преси виступає репрезентантом певного типу культури, витвореного й прийнятого відповідними верствами народу. Вводячи у науковий обіг поняття «мовний смак», В.Г. Костомаров зауважує, що в сучасних мовних процесах закладені зміни в психологічній установці певного прошарку мас, які користуються мовою, відповідно до їх смаків і відчуття мови, наголошує на понятті смаку (і моди) як категорії, що впливає на розвиток мови, навіть визначає спрямованість його динаміки.

У дослідженнях «тематичного» спрямування (вивчення тематичних напрямків матеріалів ЗМІ, типи аудиторії тощо) загалом відтворювався розвиток суспільства. Ці роботи були найбільш підпорядковані пануючій ідеології.

Взаємозв'язок журналістської творчості з духовною культурою — явище складне, оскільки в поняття «культура» входить сукупність знань, пов'язаних з естетичними та духовними цінностями. Вони й становлять зміст культурної пам'яті через ЗМІ, адже свідомо дібрана й цілеспрямована інформація має велику переконуючу силу й здатність формувати погляди й вчинки людей відповідно до вимог суспільства. Отже, йдеться про культуру, яка творить культурну пам'ять, живлену моральністю.

Сьогодні, з огляду на особливе значення культуроносної та культурознавчої функцій мови, лінгвокраїнознавство (лінгвоукраїнознавство, або мовоукраїнознавство) як розділ мовознавства, який через мову вивчає реалії країни, є одним із перспективних напрямів методики. Він досить плідно розробляється в методиці викладання іноземних мов, створено навіть новий тип словника — лінгвокраїнознавчий, тобто такий, у котрому в якості засобів семантизації застосовується не лише тлумачення номінативної сфери змісту мовної одиниці, а й уточнюється її фонова семантика.

Засобам журналістики у формуванні культурної пам'яті належить особливе місце: вони як образно-емоційні канали виховання культурної грамотності, особливо ефективні для духовного спілкування між людьми, для обміну ідеями, уявленнями, почуттями в реальній ситуації спілкування.

Національні джерела масової комунікації формують культурну грамотність носіїв мови, як правило, без втручання посередників. З проникненням студента, який вивчає нову мову, в нову культуру зона культурної пам'яті розширюється: відбувається збагачення не лише мовою, а й реаліями країни її носіїв — прирощування нового культурологічного шару знань.

Відомо, що кожна культура володіє традиційно актуалізованими фактами. Концепція культурної грамотності, на думку дослідників, явно підносить універсальне над частковим, окремим, проте спільне не повинно придушувати національно-своєрідне. Це слід враховувати у навчанні, коли процесові формування культурної грамотності належить особливе місце. Такий підхід відіграє особливу роль у пошуках шляхів гуманізації освіти, оскільки дає можливість ефективно використовувати національні ЗМІ у навчальному процесі для формування і розширення знань, конче потрібних сучасному спеціалістові. Йдеться не лише про лінгвістичні знання, які поповнюються на заняттях з мови, при спілкуванні з довкіллям та ін., а й про суспільні та фахові дисципліни. У цьому зв'язку канали масової інформації

розглядаються а) як самостійні об'єкти краєзнавства чи країнознавства (періодичні видання, цикли, окремі радіо- чи телепередачі тощо); б) як джерело краєзнавчих, країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань (зміст та мова публікацій, радіо- та телепередач). Засоби журналістики як об'єкти та джерело країнознавчих (україознавчих) знань містять значну частину культурознавчих елементів, знання яких сприяє розширенню культурної пам'яті й формуванню культурної грамотності.

Усе це дає нам підстави розглядати журналістику однією із базових наук методики викладання мови, коли матеріали ЗМІ виступають джерелом лінгвістичних й екстралінгвістичних знань, є мовленнєвими стимуляторами, розширюють обрії культурної пам'яті студентів, а також увести до науково-методичного обігу такі поняття, як пресодидактика й пресолінгводидактика, що є складовими лінгводидактики.

Про ефективність журналістсько-методичного підходу свідчать результати, одержані під час кандидатських випробувань іноземних студентів з мови. Контингент пошукувачів поділявся на три групи:

а) ті, що здобули освіту в Україні та інших республіках колишнього СРСР, вивчали мову й перебували у мовному середовищі 6-7 років;

б) ті, хто здобув вищу освіту на батьківщині, там почав вивчати мову й вивчав її протягом 6-9 місяців до приїзду на навчання в Україну;

в) ті, хто здобув освіту на батьківщині, однак мову почав вивчати в Києві, вивчав її 1-2 роки.

Упродовж 1989-1992 р.р. кандидатські випробування з мови як іноземної в КІБІ склали 65 осіб, які представляли 20 країн світу. Серед них найбільше було випускників українських вузів, 40 відсотків здобували освіту на батьківщині або в інших державах й вивчали мову в групах початківців (12-16 годин на тиждень). Саме в таких групах початківців і велося експериментальне навчання. Експеримент давав можливість пересвідчитися в ефективності пропонованого підходу до використання засобів масової інформації.

У контрольних групах, як і в групах випускників українських вузів,

навчальний процес відбувався за традиційною методикою, в експериментальних - апробувався новий підхід до використання ЗМІ, розроблений автором дисертаційного дослідження, з метою розвитку мовлення й розширення культурної пам'яті. Склад обох груп - контрольної та експериментальної - був ідентичним з усіх параметрів, котрі могли вплинути на результат екзаменаційного випробування. Усний екзамен складався з трьох обов'язкових питань відповідно до вимог програми; одне з них вимагало читання та коментування газетно-публіцистичної статті.

Як свідчить аналіз протоколів, складених за результатами кандидатських випробувань, всі пошукувачі виявили готовність працювати над дисертацією новою мовою. На екзамені одержали позитивні оцінки: 50 відсотків - відмінних, 43,4 - добрих, 1,6 - задовільних. Оцінки за відповідь на «газетне» питання були значно нижчими, ніж загальні, сумарні за результатами відповідей на обов'язкові та додаткові питання: 36% - «відмінно», 53,1 - «добре», 7% - «задовільно». Уміння працювати з газетою й видобувати потрібну інформацію з газетно-публіцистичних текстів у 23,6% випускників українських вузів було оцінено нижчим балом, ніж загальна відповідь.

Середній загальний бал в експериментальній групі становив 4,37 бали - такий самий бал мали відповіді на «газетне» питання. У контрольній групі більшість відповідей на «газетне» питання були нижчими за загальну оцінку на екзамені (4,35 бали - загальний середній бал за відповідь на екзамені, 3,8 - середній бал за відповідь на «газетне» питання).

Одержані в результаті статистичного аналізу дані підтверджують ефективність пропонованого пресодидактичного підходу, який успішно використовувався автором у навчанні російської мови - іноземних аспірантів, стажистів та студентів технічних спеціальностей, а української - в аудиторії іноземних слухачів літньої школи україністики УДПУ імені М.П. Драгоманова в 1994 та 1995 роках (майбутніх філологів з Польщі, Румунії, Болгарії, Чехії).

Активне залучення до навчального процесу матеріалів ЗМІ новою мовою не лише стимулювало мовлення й розширювало обрії культурної пам'яті, а й

допомагало долати своєрідний психологічний бар'єр, що виникає у новому соціальному оточенні, допомагало орієнтуватися у суспільно-політичних процесах, які відбувалися в молодій незалежній державі Україна й знаходили відображення у масовокомунікаційних джерелах.

Специфікою масовокомунікаційних текстів є те, що вони з'являються з конкретного приводу, актуального для життя соціуму, і є реакцією на певні події. Вчасне введення такого матеріалу до сфери комунікації орієнтує особистість в сприйнятті багатьох явищ суспільного життя, здатне вплинути на свідомість особистості, змінити її оцінки, установки, ставлення до того, про що йдеться в тексті.

У навчально-мовному процесі використанню мови ЗМІ належної уваги не приділяється, хоча сам мовний процес у засобах масової інформації перебуває у полі зору пресолінгвістів, про що свідчать дослідження науковців у цьому напрямку. У навчанні мови мають активно використовуватися не тільки навчальні та художні тексти, а вся жанрово-стилістична палітра сучасної мови та мовлення.

Пресодидактика і пресолінгводидактика - це самостійні лінгвометодичні відгалуження, які розробляють методи і прийоми використання масовокомунікаційних джерел із метою підвищення мотивації вивчення мови, забезпечення належного рівня країнознавчої компетенції, стимуляції мовної діяльності, розвитку мовотворчості з одночасним збільшенням культурної пам'яті і задоволенням інформаційних потреб особистості.

Пресодидактичний підхід дозволяє використовувати ЗМІ як мовленнєві стимулятори, враховуючи при цьому позамовні чинники для розширення культурної пам'яті студентів (пресодидактика), і як мовотворчі активізатори (пресолінгводидактика). Ефективності цього підходу сприяє те, що тексти в різних жанрах журналістської творчості дотичні до текстів інших стильових забарвлень сучасної мови.

Робота по творенню «жарнообразу» у навчально-мовному процесі передбачає звернення до різних жанрів літератури та мистецтва.

Про роль пресодидактики у задоволенні інформаційних інтересів молоді, про розширення культурної пам'яті студентів засобами журналістики йдеться в *третьому розділі* — «Пресодидактика у формуванні світогляду студентської молоді».

Потреба в інформації входить до широкого спектру життєдіяльності людини і відображає суспільну необхідність в інформаційному забезпеченні всіх видів людської діяльності, визначає включення особистості в існуючу систему соціальної інформації. Проблема інтересу, який впливає на процес формування особистості, перебуває в полі зору різних наук як цілісне явище, що забезпечує прирощення нових знань у будь-якій із своїх функцій і вивчається з різних сторін. Найчастіше дослідники пов'язують інтерес із пізнавальними потребами і діяльністю індивіда як постійним спонукальним механізмом пізнання, завдяки чому формується й ширится культурна пам'ять. Оскільки інтерес прямо пов'язаний із одержанням і переробкою інформації, однією з відмінних рис людського спілкування є активний пошук інформації.

Обмін соціальною інформацією через засоби масової комунікації В.С.Коробейников справедливо вважає духовним спілкуванням, особливим соціальним процесом, який виникає на певному ступені розвитку людства. Інформаційні інтереси — це інтереси, які випливають із соціальної потреби особистості, визначаються цілеспрямованим споживанням інформації, спрямованістю уваги на здобуття відомостей із різних джерел, причому таких, котрі відповідають життєвому досвіду, знанням, звичкам, тобто когнітивним і емотивним рівням особистості. З огляду на це інформаційний інтерес поділяємо на: 1) комунікативно-інформаційний; 2) емоційно-інформаційний; 3) професійно-інформаційний; 4) ціннісно-орієнтований інформаційний.

Ці інтереси споживачів інформації із масовокомунікаційних джерел взаємопроникні, взаємодоповнювані й допомагають спілкуванню людей у різних сферах життя та діяльності. Вони стають факторами свідомої

поведінки, задовольняють інформаційні потреби особистості, оскільки «примушують шукати» джерела інформації, які задовольняють запити. Першість у формуванні інформаційних інтересів належить засобам масової інформації. Враховуючи це, можна виділити такі стадії становлення: мимовільний інтерес (виникає як первинна реакція споживача інформації на новизну, іноді — в новому соціальному оточенні); спрямований (спонукальний) інтерес (увага споживача інформації привертається підказуванням чи іншим шляхом); сформований інтерес (споживач інформації сам визначає, що із запропонованого нового відповідає його потребам); ініціативний інтерес (споживач інформації для задоволення інформаційних потреб користується відповідними джерелами інформації, оскільки переконаний, що саме вони відповідають його потребам в інформації). Ці стадії відповідають основним етапам формування інтересу у громадян, які мають потребу для задоволення своїх інформаційних очікувань звертатися до масовокомунікаційних джерел мовою, що вивчається.

Безперечно, вивчаючи нову мову, учні або студенти мають певне уявлення про країну, мову якої вони вивчають. Та чи інша аудиторія споживачів матеріалів ЗМІ характеризується певною специфікою у ставленні до різних засобів масової інформації, у впливі уявлень про даний спосіб інформації на реальні інтереси. Урахування цих обставин має важливе значення в аудиторії певного контингенту студентів або учнів. Проводячи у жовтні 1993 року опитування студентів Одеси, Херсона, Черкас, ми намагались з'ясувати, на які видання українською мовою чи українські взагалі мали б орієнтувати вузівські викладачі своїх вихованців. Якщо простежити весь реєстровий список, складений за результатами опитування 728 наймолодших членів українського студентства, то можна помітити: на тому, що вони читають, ніяк не позначається їх належність до Української держави, ніяк не позначилися і не відбилися інтереси, пов'язані з майбутнім фахом. Найвищі позиції посіли «Аргументы и факты», «СПИД-инфо», рекламні та бізнесові видання.

Одержані списки видань, до яких звертаються за інформацією наймолодші студенти нашої держави, дають матеріал для роздумів не лише викладачам та методистам, а й журналістам, видавцям, науковцям. Осмисленню результатів опитування може прислужитися й аналіз тематичних переваг молоді: студенство найбільше цікавиться проблемами, пов'язаними із майбутньою спеціальністю (досягнення в галузі науки та техніки сприймаються ними переважно в галузі обраного фаху), проблемами молоді та спорту, питаннями міжнародного життя. Саме на ці теми, а отже — на видання, котрі віддають перевагу подібній проблематиці, й повинні орієнтувати викладачі споживачів інформації з масовокомунікаційних джерел мовою, що вивчається, привертаючи увагу до тих чи інших видань. Досягаючи навчально-виховної мети, ми задовольняємо потребу молоді в інформаційних інтересах, ширимо при цьому межі культурної пам'яті, використовуємо матеріали ЗМІ як мовленнєві стимулятори. Проведене опитування засвідчило також потребу створення системи роботи з матеріалами ЗМІ, яка б найповніше сприяла оптимізації навчального процесу у школі та вузі, оскільки засоби журналістики можуть задовольнити будь-яку потребу в найрізноманітнішій інформації. Отже, методика роботи з матеріалами ЗМІ взагалі й періодикою зокрема на заняттях під час вивчення мови потребує перегляду як резерв оптимізації навчального процесу й ефективний засіб у розширенні обріїв культурної пам'яті, світобачення. Нова інформація, актуалізована через ЗМІ, накладається на знання, які стали надбанням культурної пам'яті студента, таким чином її межі розширюються. Задоволення інформаційних потреб допомагає весь час підтримувати інтерес до нових знань із нової культури, які стають доступними найперше через пізнання явищ, сконденсованих у мовному знакові. Про вербальні й невербальні знаки національної культури як мовленнєві стимулятори йдеться у *четвертому розділі*.

Для вироблення звички звертатися за інформацією до джерел мовою, що вивчається, для поглиблення знань з цієї мови варто подбати про ство-

рення образу видання чи передачі, залучивши до цього низку прийомів із журналістсько-методичної практики в поданні матеріалів ЗМІ. Для розуміння мовнообразних сигналів, зафіксованих масовокомунікаційними джерелами, представникові іншої культури слід прокоментувати цілу низку країнознавчих реалій, що є константними у тому чи іншому виданні. Так, для розуміння позиції видання й проблем, що воно їх висвітлює, важливо знати напрямок діяльності видавця — це тісно пов'язано з певними знаннями політології. Деякі часописи самою назвою маніфестують незалежність, засвідчують зв'язок із загальною спрямованістю видання. Іноді тлумачення назви видання потребує знань з топоніміки, ономастики. Видання, що з'явилися після проголошення незалежності України, часто використовують як гасла національні й державні символи: тризуб, печатку війська запорозького, пам'ятки архітектури тощо. У цих символах — звернення до історії, до духовної спадщини народу. Вони несуть також українознавчі відомості, які є предметом дослідження й вивчення історії та її відгалужень — геральжики, археології, етнографії тощо.

Часто в якості гасел використовуються поетичні формули: «Борітеся — поборете!» (Т. Шевченко), «Ще не вмерла і не вмре!» (І. Франко), «Обніміться ж, брати мої!..» (Т. Шевченко) та ін. Гасла свідчать не лише про обраний часописом напрямок, а й про причетність до національної культури: обізнаному читачеві багато що скаже ім'я автора поетичної формули, рядок, взятий із конкретного твору; сам твір і те, що маніфестує обраний поетичний символ. Адекватне розуміння цих формул потребує знань з літературознавства.

Пред'являючи національні видання носіям інших культур, доводиться тлумачити й інші країнознавчі реалії. Наприклад, рядки І. Франка «Ще не вмерла і не вмре!» перегукуються з відомим гімном, який нині належить до офіційно визнаної національно-державної символіки України. Знання про нелегку долю пісні, заборонену на батьківщині впродовж років і знану в світі, її музичний образ черпаються з галузі музикознавства.

Деякі видання у графічному оформленні своєї назви використовують графіку «Української абетки», створеної видатним українським художником Г.І. Нарбутом. Роз'яснюючи її елементи, викладач має змогу донести до студентів певні країнознавчі знання мистецтвознавчого плану. Знань з мистецтва та етнографії потребує розуміння національних орнаментів, що також використовуються сучасними українськими виданнями.

Характерними рисами як елементами українознавства наділені й інші видання.

Коло наук, з якими мимоволі знайомиться споживач інформації, звертаючись до певного джерела, досить широке. Чільне місце належить культурологічним елементам, що служить розвиткові культурної пам'яті. Проте можна згадати про зв'язок з архітектурою («Наша віра» у паспорт виносить зображення Софійського собору у Києві); географією («Голос України» від першого номера впродовж кількох років використовував у назві карту України); з колористикою («Зелений світ» свою назву друкує зеленою барвою, обігруючи назву газети асоціації, напрям діяльності тощо). Причетність до національної культури засвідчують й інші деталі константної частини видань. Проте вони мають і виразні прикмети сучасності: у паспортах деяких з них є вказівка на підтримку спонсора-фундатора, що також можна розглядати як країнознавчий елемент, який відбиває сучасні реалії в суспільстві (як і позначка: ціна — вільна, договірна тощо).

Звертаючи увагу на ті чи інші деталі оформлення, викладач опирається на попередній життєвий досвід студентів: виникають асоціації із іншими виданнями, з'являється потреба розкрити значення відомих символів, що стимулює мовлення. Таке «бачення» сприяє взаємообміну інформацією між студентом і викладачем та групами студентів, знімає психологічні труднощі, що виникають при зверненні за інформацією до іншомовних джерел, розширює уявлення студентів не лише про періодичні видання та інші засоби журналістики, а й про народ, його історію, культуру, традиції та ін.

Заняття за матеріалами періодики, як і за матеріалами інших засобів

масової інформації, мають розпочинатися з перших днів вивчення мови, забезпечувати при цьому вирішення лінгвометодичного завдання початкового етапу навчання. Цьому сприяє весь масив масовокомунікаційного джерела. Викладач завжди може використати канал масової інформації з певною навчально-виховною метою. Та найкраще ЗМІ залучати в процес навчання мови для спілкування на певну тему, обравши для цього той чи інший вербальний чи невербальний матеріал. Це певною мірою проілюстровано автором у навчальних посібниках для студентів-нефілологів, які вивчають українську мову. Технології опрацювання масовокомунікаційних текстів різні, проте ці матеріали, донесені до аудиторії учнів або студентів, спонукають до мовлення: можна сперечатися про справедливість тієї чи іншої версії, пропонувати власні, підтримувати або відкидати ту або іншу точку зору тощо. Такі матеріали з різними позиціями авторів, з різними концепціями надзвичайно цікаві як мовленнєві стимулятори.

Чимало вартісної інформації містять і вербальні знаки-символи: поетичні формули, фразеологізми, персоналії та ін., які також сприяють формуванню мовної і країнознавчої компетенцій.

При вивченні української мови в іншокультурному середовищі доводиться звертатися до коментування багатьох явищ і фактів, котрі є «мовними знаками національної культури» і потребують відповідного опрацювання. Серед таких явищ — персоналії, котрі мають репрезентативний смисл, яскраву національно-культурну семантику. Як мовні знаки культури їх варто розглядати не лише об'єктом українознавства, а і його джерелом, віддзеркаленням ментальності. Опитування експертів — учасників міжнародної науково-практичної конференції «Стан, проблеми та перспективи розвитку українознавства» (жовтень, 1993, Київ) і студентів-нефілологів Одеси, Херсона, Вінниці, Черкас показало, що відбувається певне зрушення у ціннісних орієнтаціях молоді: вона обирає тих представників, про чию активну життєву позицію знає — через ЗМІ у найпершу чергу. Споглядальна праця письменника чи науковця, пов'язана

з невтручанням у суспільне життя, не знаходить схвалення у молодих людей: вони мають інші вартісні орієнтації й інших героїв для наслідування. В дисертації даються рекомендації, як можна ефективно використовувати такі мовні знаки культури, як персоналії та фразеологізми, у навчальному процесі з метою розвитку мовлення, формування мовної та культурологічної компетенцій. Зокрема в методичний обіг уводиться поняття «слово-тема»: тоді, коли слово з відповідним значенням підсвідомо стає «точкою відліку» певної теми, початком «спіралі», коли його можна вважати конденсатом певних знань і розглядати в кількох площинах — в залежності від комунікативної, навчально-виховної чи іншої мети, — воно є не просто словом-знаком, а словом-темою. Тут слід говорити про «гнучкі» варіанти активізації культурологічних знань з метою розвитку мовлення студентів і формування (розширення) їхньої культурної пам'яті із залученням наочності — як зорової, так і слухової. Наприклад, слово «калина» легко знайти у словниках різних мов, де воно означатиме назву рослини, проте навряд чи в духовному надбанні народів світу це слово є знаком національної культури з тим самим духовним значенням і смислом, як в українській.

До усвідомлення того, що культурна пам'ять має власні одиниці осмислення людських життєвих цінностей крізь призму однієї мови, сучасні лінгводидакти дійшли порівняно недавно. Думка про те, що така одиниця культурного знання, необхідного для адекватного користування мовою, що вивчається, потребує певної назви, предмет зацікавленого обговорення сучасних дослідників. Ідеться про «лінгвокраїнознавчі вартісні одиниці мови» (Є. Верещагін, В. Костомаров), про «культурноетнологічні одиниці мови» (Л. Шейман), про «мовно-естетичні знаки» (С. Єрмоленко), про «лінгвокультуреми» (В. Воробйов). Розвиваючи думку дослідників з лінгвокраїнознавства, ми говоримо про «слово-тему». Це поняття різниться від «просто слова» тим, що, будучи результатом компресії певних знань, потребує прийомів по розгортанню цих знань у методичному полі — най-

перше культурологічного, професійно вартісного плану. Як зазначають В.Г. Костомаров і Н.Г. Бурвикова, спрощуючи і схематизуючи ситуацію, можна розрізнити: а) слово (вираз, фразу, фразеологізм) — одиницю, значення якої є узагальнення прикладів її вживання; б) термін — одиницю, значення якої задано більш або менш довільною дефініцією; в) лінгвокультурему — одиницю, значення якої є репрезентація якогось культурно значущого тексту; додамо: г) слово-тему — одиницю, значення якої є презентація якогось культурно значущого знання. Неабияке значення мають при цьому масовокомунікаційні тексти у різних публіцистичних жанрах, фотоілюстрації та інші складові каналів масової інформації.

Обрії культурної пам'яті студентів значно розширяться, коли слово — мовний знак («тризуб», «хата», «щедрівка») виступатиме не просто знаком-символом, а знаком-темою, конденсатом певних культурологічних відомостей про національну культуру, духовність, ментальність народу, мова якого вивчається.

Можливості розширення культурної пам'яті при формуванні певних культурологічних знань, пов'язаних з образом України, через канали засобів журналістики практично безмежні.

У свідомості студентів знаки національної культури активізуються під час навчального процесу не лише з метою розширення українознавчих, культурологічних знань, а й одночасно комплексного розвитку видів мовної/мовленнєвої діяльності. Використовуючи розмаїту палітру методичних підходів до активізації й актуалізації матеріалу, пропонуючи гнучкі методики роботи, маємо на увазі, що викладач зможе творчо використати той чи інший матеріал, залучити інший, близький до теми, емоційного стану й інтересу конкретної аудиторії й врахувати рівень її мовної підготовки, вплинути на почуття. Про систему роботи з використанням масовокомунікаційних матеріалів на заняттях з розвитку мовлення ідеться у *п'ятому розділі*.

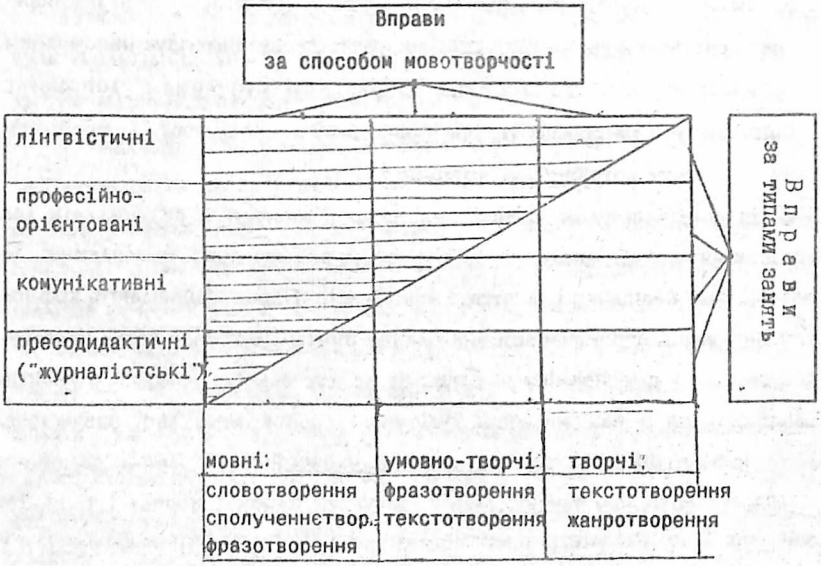
Проаналізувавши посібники та публікації в роботі з матеріалами

періодики та інших засобів масової інформації у навчальному процесі, виявили й визначили такі підходи: лінгвістичний (граматико-стилістичний), комунікативний та країнознавчий (комунікативно-країнознавчий). Спільним недоліком досліджених робіт є те, що, моделюючи газетні тексти відповідно до того чи іншого граматичного матеріалу, до тематики основного підручника, автори не виділяли особливо важливі теми в плані розширення світогляду студентів чи учнів, задоволення їхніх інформаційних потреб. До того ж на час виходу в світ матеріали посібників часто мали застарілу інформацію, активізувалися в них неактуальні теми і тому не викликали зацікавленості в одержанні соціальної інформації, а тим паче — потреби звертатися за інформацією до видань мовою, що вивчається. Журналістсько-методичний (пресодидактичний) підхід має стати опорним у роботі з матеріалами засобів масової інформації в процесі навчання мови — як найбільш дійовий і як такий, що найбільш відповідає задоволенню інформаційних потреб студентів чи учнів. Цей підхід, поряд з іншими, має з'єднати, зцементувати інші підходи в роботі з матеріалами ЗМІ. Він передбачає врахування екстралінгвістичних факторів, що полегшує іншомовним студентам знайомство з новим соціальним оточенням, допомагає орієнтуватися в матеріалах тих чи інших видань, передбачати їх проблематику, відбирати потрібне для читання.

На початковому етапі вивчення мови пропонується розмежувати два типи занять, які мають різні навчально-виховні цілі й завдання: за матеріалами періодики і заняття з мови газети. Перші відповідають країно/українознавчій спрямованості викладання (пресодидактика), котра передбачає свідоме і цілеспрямоване введення до навчального процесу елементів ознайомлення з національною культурою країни, мова якої вивчається, коли на заняттях поступово формується духовний світ студента, розширюються пізнання про країну, людей, моральні цінності народу і т. ін. На заняттях з мови газети (з пресолінгводидактики) приділяється більше уваги мовним явищам і стилю — автора, видання, жанру.

Можливості використання матеріалів ЗМІ у навчальному процесі тим ширші, коли враховують психологічні, соціологічні, педагогічні, країнознавчі, журналістські аспекти, що дає нам підстави говорити про доцільність пресодидактики й пресолінгводидактики. Виділяється така спрямованість занять за матеріалами ЗМІ: 1) країнознавчі; 2) професійно-орієнтовані; 3) лінгвістичні; 4) культурологічні. Ці напрямки, хоча й мають на меті різні навчально-виховні цілі, сприяють формуванню лінгвістичної професійної, країнознавчої компетенцій майбутніх спеціалістів.

Досягнення в галузі пресолінгвістики ще потребують методичного осмислення. Однак очевидно, що проблеми віддзеркалення «мовного смаку епохи» (В. Костомаров), «естетичної мови часу» (О. Сербенська) особливо цінні в аудиторії майбутніх філологів, перекладачів, журналістів. При опануванні мови нефілологами занурення у мовні новації, зафіксовані ЗМІ, не є самоціллю, однак потреба в цьому може з'явитися, і тоді використовується традиційна робота з лексикою. Цьому можуть присвячуватися спеціальні (лексичні) заняття.

На заняттях з пресолінгводидактики передбачається активізація таких способів мовотворчості, як:

словотворення (продукт діяльності — нове слово чи слова);

сполученнєтворення (продукт діяльності — словосполучення);

фразотворення (продукт діяльності — фраза, мікродіалог);

текстотворення (продукт діяльності — мікромонолог, текст);

жанротворення (продукт діяльності — текст у певному публіцистичному жанрі).

Для того, щоб виховати постійного споживача інформації із джерел мовою, що вивчається, має проводитись систематична й цілеспрямована робота з урахуванням таких умов:

— актуальні матеріали ЗМІ повинні розглядатися у комплексі з іншими навчальними матеріалами, щоб забезпечити комплексність і циклічність у вивченні тієї чи іншої теми;

— до навчально-виховного процесу повинні залучатися матеріали з усіх доступних студентам ЗМІ;

— у навчально-виховному процесі повинні враховуватися: адресат, його майбутня спеціальність, стан навчання мови (рівень підготовки з мови на тому чи іншому етапі її вивчення).

Для більшої ефективності роботи з масовокомунікаційними матеріалами пропонується ввести у практику навчання нові типи уроків. Серед них: типові тематичні заняття за рубриками; жанрами; оглядові — ознайомлення з молодіжними, галузевими та іншими виданнями, а також факультативні заняття зі студентами, які цікавляться журналістикою і мають хист до творчості. Типові тематичні заняття привабливі своїм розмаїттям: вони дають можливість формувати культурну пам'ять, задовольняючи інформаційні інтереси, розширювати й систематизувати країнознавчі знання студентів, підвищувати мотивацію вивчення мови. Залучення на заняття матеріалів газетних рубрик, котрі мають певну тематичну спрямованість, активізує навчальний процес. За їх допомогою сту-

дент легше може розібратися в матеріалах газетної сторінки, оскільки рубрика — це тема повідомлення, відоме, а заголовок публікації — рема, нове.

Останнім часом засоби масової інформації наповнені «розмовними» жанрами. І ті, хто стан справ із жанрами характеризує песимістично, й ті, хто дивиться на сучасні процеси з оптимізмом, сходяться в одному; розквітли лише розмовні жанри. Проте розмаїття «розмовних» жанрів прислуговується у навчальному процесі вивчення мови, оскільки дає можливість відбирати такі матеріали, котрі спонукають студентів до спілкування, висловлення власних суджень, коментарів, оскільки торкаються найбільш актуальних і цікавих для студентів тем. Орієнтація на жанрову специфіку дає можливість вертатися до однієї і тієї ж теми, але в іншому жанровому виконанні, створювати тим самим певну циклічність у засвоєнні не лише країнознавчих знань з певної тематики, а й лексичних одиниць. Викладачі ж одержують чудову нагоду для актуалізації заданої теми.

Жанрово-тематична характеристика видання є категорією динамічною і вільно вписується у навчальний процес. До того ж журналістські жанри мають спорідненість з літературними, зображувальними, науковими жанрами, паралельне звернення до яких дозволить значно розширити обрії емоційно-культурної пам'яті, створити відповідний «жанрообраз» у тій чи іншій царині знань, зіставити їх.

Пропонується така структура типового уроку-моделі за газетними жанрами;

- представлення жанра (бесіда про жанр, його особливості, специфіку використання);

- ознайомлення з типом-текстом (прочитання одного тексту всіма студентами з коментарем викладача);

- пред'явлення студентам для самостійного прочитання українознавчо цінних текстів (з урахуванням індивідуальних особливостей й тематичних переваг студентів) в одному жанрі;

- бесіда за матеріалами, пред'явленими в одному жанрі, спрямована на

розширення обріїв образно-емоційної культурної пам'яті;

- усні висловлювання студентів на задану тему із залученням типових жанрових структур;

- домашнє завдання (студенти повинні підготувати для усного переказу текст в заданому жанрі; написати самостійну творчу роботу в цьому жанрі на тему, відповідну особистим інтересам).

При такому цільовому підході жанр виступає специфічною категорією методики навчання мови, а самі заняття з використанням різножанрових матеріалів перетворюються в благодатний грунт для породження текстів різних "продуктів мови" на різних етапах навчання.

У реферованій роботі розглядаються також періодичні видання як оперативно-актуальні навчальні посібники нового типу й специфіка їх використання у навчальному процесі, масовокомунікаційний текст як основа дидактичного матеріалу для розвитку навичок мовотворчості, читання та мовлення.

Читання масовокомунікаційних текстів з певною навчальною метою умовно можна поділити на 1) природне (читання за комунікативною метою) і навчальне (читання за методичною метою).

Різновиди читання за комунікативною метою переходять від одного до іншого залежно від потреби читача та його інтересів через проміжні («комбіновані») підвиди-зв'язки.

Комбіновані різновиди читання — від переглядового до поглибленого (переходи-поглиблення читання) — відбуваються тоді, коли текст виправдовує очікування читача або від поглибленого до переглядового (переходи-полишення читання) - навпаки: тоді, коли текст не виправдовує сподівань, і читач одразу або поступово полишає його прочитання, пересвідчившись у відсутності потрібної інформації.

Саме ця поетапність є специфічною ознакою «самоопрацювання» читачем масовокомунікаційного тексту із звичного для себе джерела.

Вчасне введення масовокомунікаційного тексту до сфери комунікації

орієнтує студентів на розумінні й сприйнятті багатьох явищ суспільного життя, яке впливає на їх свідомість, змінює оцінки, установки, ставлення до того, про що йдеться в тексті. Публіцистичні тексти дотичні до текстів іншого стильового забарвлення, що також повинно враховуватись у навчальному процесі з мови.

Для того, щоб знати, як працювати з тими чи іншими текстами як типами мовленнєвих одиниць, потрібна систематизація навчального матеріалу, запропонована методична типологія. У роботі пропонуються типи завдань за комунікативною та методичною метою на початковому етапі вивчення мови, типи занять за способом мовотворчості, даються рекомендації навчання основ жанротворчості та пропонуються підходи до використання у навчальному процесі з розвитку мовлення творів фотожурналістики.

У *висновках* сформульовано основні результати роботи:

1. Розвиток методичної думки в Україні визначався історичним поступом самої держави і роллю рідної та іноземних мов у житті народу. Поступ української лінгводидактики можна простежити, виділивши періоди: дохристиянський, києворуський, братськошкільний, києвомогилянський, просвітницький, радянський, сучасний (відбудовчий). Кожен із цих періодів потребує поглибленого вивчення, оскільки знання історії методики викладання мови як складової українознавства допоможе орієнтуватися у виборі сучасних прийомів навчання, раціонально поєднувати їх у практичній діяльності, свідомо й творчо застосовувати здобутки методистів в інтенсифікації й оптимізації навчального процесу.

2. У зв'язку із зростанням ролі ЗМІ в житті суспільства виникає потреба ширше використовувати їх матеріали як навчальні.

Сьогодні методична думка виявляє найтісніші зв'язки з різними галузями знань, вироблених людством, що засвідчують порівняно нові наукові відгалуження, поява яких обумовлена проблемами ментальності й духовного розвою. Серед цих нових відгалужень — пресодидактика й пресо-

лінгводидактика, що виникли як природний і закономірний розвиток лінгводидактики, спираються на журналістику як одну із базових наук методики викладання мови.

Пресодидактика і пресолінгводактика - це самостійні лінгводидактичні відгалуження, які трактують методи і прийоми використання масовокомунікаційних джерел з метою підвищення мотивації вивчення мови, забезпечення належного рівня країнознавчої компетенції, стимуляції мовної діяльності, розвитку мовотворчості з одночасним збільшенням культурної пам'яті і задоволенням інформаційних потреб.

3. ЗМІ як явище національної культури, як джерело краєзнавчих, країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань, виступають мовними стимуляторами, підвищують мовну, професійну, культурологічну, комунікативну компетенції споживачів інформації із масовокомунікаційних джерел.

4. Заняття із залученням ЗМІ враховують потреби студентів в актуальній інформації, мають свою типологію, структуру, методику.

5. Вербальні й невербальні знаки національної культури, зафіксовані засобами масової інформації, є природними мовленнєвими стимуляторами, методикою роботи з якими мають володіти викладачі.

6. Заняття з використанням ЗМІ у комплексі відбуваються в системі занять з іншими аспектами навчального процесу; масовокомунікаційні матеріали використовуються у взаємозв'язку з іншими навчальними засобами.

7. Активне залучення до навчального процесу матеріалів ЗМІ засвоюваною мовою не лише стимулює мовлення й розширює межі культурної пам'яті, а й допомагає долати своєрідний психологічний бар'єр, що виникає у новому соціальному оточенні, допомагає орієнтуватись у суспільно-політичних процесах, які відбуваються в Україні й знаходять відображення в масовокомунікаційних джерелах молодої незалежної держави.

8. ЗМІ можна використовувати в аудиторній та позааудиторній роботі; у навчанні мови та інших дисциплін, використовуючи галузеві,

культурологічні та інші видання.

Пресодидактика має бути навчальною дисципліною у педагогічних закладах освіти, де слід створити кафедри з методики використання ЗМІ у навчальних закладах різних типів і рівнів освіти.

9. Дбаючи про розвиток методичної думки, можемо прогнозувати появу нових наукових напрямів, котрі найбільше відповідатимуть потребам методики викладання мови і будуть пов'язані[3] сучасними культурологічними дисциплінами.

Основні положення дисертації знайшли відображення у таких публікаціях:

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВИДАННЯ:

1. Пресодидактика. Читаймо газету разом! Частина І. Навч. посібник. — К.: ІСДО, 1993. — 60 с.

2. Сторінки українознавства: Книга для читання та розвитку мовлення студентів, які вивчають українську мову як іноземну: Навч. посібник. — Ч. І. — К.: ІСДО, 1994. — 96 с.

3. Город вечной юности: Навч. посібник. — К.: Вища школа, Головное изд-во, 1989. (Співавтори І. Венералова, К. Пасічник).

4. Подвиг: Учебное пособие. — К.: Вища школа. Головне вид-во, 1989 — 199 с. (Співавтори І. Венералова, Л. Житєньова, Л. Слюсар).

5. «Капитальное строительство» / В кн.: Русский язык: Пособие для зарубежных граждан, обучающихся в вузах СССР. — К.: Вища школа. Головне вид-во, 1988. — С 336—344.

6. Початковий курс української мови: Навчальний посібник для іноземних студентів. — К.: ІСДО, 1993, —60 с. (у співавторстві).

7. Методические указания по развитию речи для студентов-иностранцев строительных и архитектурных специальностей: — Профессия? — Строитель! — К.: КИСИ, 1980. — 3 п. л.; 1981 (перевидання).

8. Методические указания по использованию материалов советских газет, радио- и телепередач в учебном процессе по русскому языку (для студентов-иностранцев). — К.: КИСИ, 1982. — 3 п. л.

9. Методические указания по развитию речи для иностранных аспирантов, стажеров и студентов. — К.: КИСИ, 1990. — 1,7 п. л.

10. Методические указания к изучению периодической печати. — К.: КИСИ, 1990. — 1,5 п. л. (в соавторстве).

11. Учебные тексты для самостоятельной работы студентов-иностранцев (на материале текстов по экологии). — К.: КИСИ, 1990. — 3,5 др. арк. (у співавторстві).

12. Навчальні завдання і тексти з українознавства. Вип. 1. — К.: КІБІ, 1991. — 2,2 др. арк. (у співавторстві).

13. Навчальні завдання з української мови до текстів з української архітектури. — Вип.1. — К.: КІБІ, 1991. — 3,5 др. арк. (у співавторстві).

14. Методичні вказівки з розвитку мовлення (на матеріалах текстів з української архітектури). — К.: КІБІ, 1991. — 6,3 др. арк. (у співавторстві).

15. Втрачені пам'ятки архітектури Києва: Навчальні тексти та завдання до них (для студентів-нефілологів, які вивчають українську мову). — К.: КІБІ, 1992. — 3,95 др. арк. (у співавторстві).

16. Матеріали з української архітектури та завдання до них: Для тих, хто вивчає українську мову. — К.: КІБІ, 1993. — 3 др. арк.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ:

17. Экстралингвистические аспекты работы с газетой: В сб.: Методические рекомендации по интенсификации учебного процесса:М.: УДН, 1979.

18. Тематические занятия по газетным рубрикам как тип страноведческого урока при обучении иностранцев русскому языку / В сб.: VI конгресс МАПРЯЛ: Научные традиции и новые направления преподавания русского языка и литературы. функционирование современного русского языка и опыт преподавания. — Будапешт, 1986. — С. 98—99.

19. Изменение читательского интереса иностранных учащихся в про-

цессе обучения на подготовительном факультете // Научно-информационный бюллетень Общесоюзного совета. — М., 1987. — № 2. — С. 44—47.

20. Що читають іноземні студенти? / Журналіст України, 1983. — № 11. — С. 42—43.

21. Молодежная пресса страны и ее читатель — студент-иностранец советского вуза. Интернациональная тематическая страница в студенческой газете // Молодежная печать: история, современность, взгляд в будущее. — К., 1989. — С. 63—67.

22. Страноведческий потенциал советской фотожурналистики // Фотография в прессе: проблемы истории, теории и фотожурналистского мастерства: тезисы докл. Всесоюзн. науч.-теорет. конф. — Ч. II. — К., 1989. — С. 21—22.

23. Различные аспекты использования средств массовой информации в учебном процессе по русскому языку как иностранному // Актуальные вопросы методики преподавания русского языка студентам-иностранцам в нефилологическом вузе: межвузовский сборник научных трудов. — Ростов-на-Дону, 1990. — С. 154—160.

24. Национальные и зарубежные периодические издания в формировании интереса иностранных учащихся // Международное сотрудничество в области образования и подготовки кадров: Тезисы Всесоюзной научно-практической конференциии. Ч. II. — М.: УДН, 1990. — с. 115—117. (Соавторы Мансур (Сирия) и Урбай (Куба).

25. Периодическая печать как объект страноведения // Международное сотрудничество в области образования и подготовки кадров: Тезисы Всесоюзной научно-практической конференции. — Ч. II. — М.: УДН, 1990. — С. 110—112. (Соавторы Минь (Китай) и Мендес (Куба).

26. Актуализация «жанрообраза» как форма предъявления информации // Язык и словесность: материалы научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения Е.Д. Поливанова. — Ч. II. — Ташкент: Укитувчи, 1990. — с. 220—222.

27. Удовлетворение информационных интересов учащихся средствами журналистики в процессе обучения русскому языку как иностранному // «Русский язык и литература в общении народов мира: проблемы функционирования и преподавания»: тезисы докл. и сообщений VII конгр. МАПРЯЛ. — М.: Русский яз., 1990. — С. 346—347.

28. Роль средств массовой информации в социальной адаптации иностранных учащихся // Высшая школа и международное сотрудничество: Материалы республиканской научно-практической конф. — Ч. II. — Одесса: ОТИПП, 1990. — С. 241—242.

29. Роль периодики в гуманизации процесса обучения иностранных студентов и специалистов технических вузов // Методические рекомендации к обучению учебно-профессиональному общению студентов-иностранцев и специалистов в вузах нефилологического профиля. — Донецк: ДонПИ, 1990. — С. 25—26.

30. Материалы предвыборной агитации как источник актуальной страноведческой информации на занятиях по русскому языку // Традиционное и новое в теории и практике преподавания русского языка как иностранного. — Пятигорск, 1991. — С. 97—100.

31. Журналистско-методический подход в формировании коммуникативной компетенции иностранных учащихся // Учебно-воспитательный процесс на подготовительном факультете: новые подходы и результаты. — Ростов-на-Дону, 1991. — С. 248—251.

32. Средства массовой информации в расширении профессионально-страноведческих знаний учащихся // Сборник статей и докладов по завершенным научно-исследовательским работам «Обучение иноязычному общению в вузах нефилологического профиля». — Донецк: ДПИ, 1991. — С. 107—113.

33. Периодика как феномен национальной культуры в расширении «зоны образно-эмоциональной культурной памяти» учащихся // Управление качеством подготовки специалистов: международный опыт, современ-

ные проблемы и перспективы: материалы международной конференции. — Одесса, 1992. — С. 56—58.

34. Средства внеаудиторной работы и формирование «культурной памяти» (Основные направления и методы гуманизации подготовки специалистов для зарубежных стран: научно-метод. пособие. Ч. II. — Одесса, 1991, с. 119.

35. Українська періодика як феномен національної культури у формуванні «образно-емоційної культурної пам'яті» / Засоби масової інформації як форма бізнесу: тези і доповіді міжнародної науково-практичної конференції. — К.: КДУ, 1992. — С. 21—26.

36. «Эстетический язык времени» — газетно-публицистическая речь в обучении языкам // Материалы международной научной конференции «Языковые контакты и проблемы преподавания языков в условиях дву- и многоязычия». — Бишкек, 1992. — С. 122—124.

37. О методике «погружения» в газетный номер на начальном этапе обучения русскому языку как иностранному // Коммуникация на русском языке и педагогический процесс: Вестник Харьковского университета № 370. — Харьков: Основа, 1992. — С. 45—49.

38. Журналистика как базисная наука методики обучения языкам // Северо-Кавказские чтения: материалы школы-семинара «Лиманчик-92» . — Вып. I. — Ростов-на-Дону, 1992. — С. 32—35.

39. Лінгвоукраїнознавство на уроках з розвитку мовлення // Українська мова та література в школі. — К., 1993. — № 2. — С. 7—16.

40. Фразеологізми як національно-культурний компонент українознавства на заняттях з української мови як іноземної // Проблеми викладання фольклору та етнології у вузах, школах, ліцеях України: матеріали та тези НМК. — Рівне, 1993. — С. 10—14.

41. Українська архітектура у посібнику з української мови // Українська мова у вищих навчальних закладах України: тематичний збірник наукових праць: К., НМК ВО, 1993. — С. 51—56.

42. Лінгвоукраїнознавство на заняттях з розвитку мовлення // Українська мова в процесі національно-культурного відродження України: Редкол.: відп. Л.І. Мацько: Збірник наукових праць. — К.: КДПІ, 1993. — С. 68—70.

43. Періодика як феномен національної культури у розширенні українознавчих знань при вивченні мови: Українська мова у вищих навчальних закладах України: тематичний збірник наукових праць. — К.: НМК ВО, 1993. — С. 94—102.

44. Страноведение и журналистика // Соціолінгвістичні аспекти мовної діяльності: тематичний збірник наукових праць. — К., НМК ВО, 1992. — С. 74—82.

45. Засоби масової інформації у формуванні образно-емоційної культурної пам'яті // Лінгводидактика слов'янських мов як феномен культури: Тематичний зб. наук. праць / Редкол. Н.Ф. Зайченко. — К.: ІСДО, 1993. — С. 170—175.

46. Персоналії як знаки національної культури // Третя міжнародна конференція «Мова та культура»: доповіді. — К., 1994. — С. 103—112.

47. Періодика як феномен національної культури // Язык и культура. Первая международная конференция: Материалы. — К., 1992. — С. 111—112.

48. Пресодидактика в розширенні обріїв світобачення на заняттях з розвитку мови // Язык и культура: Вторая международная конференция. — Ч. II, К., 1993. — С. 143—144.

49. Українська мова як іноземна: програми дій у контексті «Мова та культура» // Язык и культура: Вторая международная конференция. Ч. 2. — К., 1993. — С. 115—116 (у співавт.)

50. Пресоукраїнознавство як засіб експлікації українознавчих знань на заняттях з мови // Українознавство і гуманізація освіти тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Ч. III. — Дніпропетровськ, ДДУ, 1993. — С. 71—72.

51. До перспектив розвитку методики викладання української мови /

/ Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: тези доповідей та матеріали Міжнародної конференції / За ред. О.В. Киричука та ін. — IV ч. — Луцьк, 1994. — с. 401-403.

52. Зв'язок української військової періодики з інформаційними інтересами і тематичними перевагами сучасної молоді та шляхи задоволення її інформаційних потреб // Засоби масової інформації і становлення національної армії України: Збірник наукових праць. — К., 1994. — С. 117-120.

53. Персоналии как знаки национальной культуры в формировании национально-культурного компонента коммуникативной компетенции // IV международный симпозиум по лингвострановедению: тезисы докладов и сообщений. — М., 1994. — С. 166—168.

54. Журналистско-методический подход как способ предъявления актуальной страноведческой информации / IV международный симпозиум по лингвострановедению: тезисы докладов и сообщений. — М., 1994. — С. 115—117 (співавтор Коноваленко О.С.).

55. Методика викладання української мови як складова українознавства // Мовна дійсність в Україні (проблеми, перспективи): тези доповідей і повідомлень наукової конференції. — Ч. II. — Вінниця, 1994. — С. 193—195.

56. Прессодидактика и прессолингводидактика в формировании личности учителя-лингвиста // Русский язык и литература в современном диалоге культур. VIII Международный конгресс МАПРЯЛ: тезисы докладов. — Регенсбург (Германия), 1994. — С. 194—195.

57. Слово-тема как свернутый национально-культурный текст в серии книг для иностранцев // Национально-культурный компонент в тексте и в языке: тез. докл. Междунар. науч. конф. — Ч. II. — Мінск; Універсітацкае, 1994. — С. 113—115.

58. Фразеологізми як національно-культурний компонент українознавства // Дивослово, 1994. — № 9. — С. 12—16.

59. Періодичні видання — виразники інтересів молоді // Українська періодика: історія і сучасність / Доп. та повідомл. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. — Львів; Житомир, 1994. — С. 107—109.

60. Слово-тема як згорнутий національно культурний текст і методика його актуалізації в аудиторії студентів-іноземців // Текст и методика его анализа: Материалы VII международной научной конференции по проблемам семантических исследований. — Ч. III. Харьков, 1994. — С. 98—103.

61. Пресодидактика та пресолінгводидактика у навчальному процесі з української мови як іноземної // Українська мова як іноземна: проблеми методики викладання: Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. — Львів, Каменяр. 1994. — С. 80—88.

Окремі положення дисертації відображені також у 35 тезах виступів та повідомлень на наукових конференціях.

РЕЗЮМЕ

Онкович А.В. Теоретические основы использования средств массовой информации в обучении украинскому языку студентов-нефилологов. Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 — методика преподавания (украинского языка). Украинский государственный педагогический университет им. М.П. Драгоманова. Киев, 1995.

Диссертационное исследование содержит лингвометодическое обоснование прессодидактики и прессолингводидактики — новых ответвлений в области методики преподавания.

Использование СМИ в комплексе с другими учебными материалами повышает мотивацию изучения языка.

Массовокоммуникационные материалы в учебном процессе стимулируют речевую деятельность обучаемых, повышает лингвистическую, коммуникативную и страноведческую компетенции.

Предложена типология и структура занятий по материалам СМИ со студентами разного уровня владения украинским языком, системно представлены приемы комплексного вовлечения неадаптированных материалов из массовокоммуникационных источников для расширения культурной памяти учащихся.

SUMMARY

Onkovich A.V. Theoretical Backgrounds of Using Mass-Media in Teaching Ukrainian to the students-nonfilologists. Thesis for Doctor of Paedagogic degree in the 13.00.02 speciality - methodics of teaching Ukrainian. Ukrainian State M.Dragomanov Paedagogical University. Kiev, 1995.

The thesis research contains a linguistic and methodological grounds of "press-dydactics" and "press-lynguodydactics" - new branches of teaching methodics.

Using mass-media in complex with another studying materials will increase motivation in studying language. The mass communication materials in studying process will encourage and stimulate speech activities of students and increases its linguistic, communicative and land-scientific competence.

A typology and structure of studies is proposed, based on mass-media materials for studies with students of different levels of knowledge of Ukrainian. Methods of complex involving of non-adapted materials from mass communication sources are represented in system and are proposed to broaden the cultural memory of students.

Ключові слова: пресодидактика, лінгвоукраїнознавство, культурна пам'ять, масовокомунікаційний текст, знаки національної культури, жанрообраз, слово-тема.

Підписано до друку 20.09.1995 р.00.2.2.Формат 60x84 I/I6.
Друк офсетний.Тир.I00.Зам.I57.Безплатно.
ДОД УДПУ ім.Драгоманова,Київ,Пирогова,9.